

Ігор Гирич
(Київ)

Концепт Люблінської унії в українській історіографії доби позитивізму: деякі теоретичні міркування

Тема Люблінської унії 1569 р. належить до тих ключових історичних проблем, які відіграли визначну роль у створенні національних міфів польського та українського народів у часи формування новітньої суспільно-політичної ідеології. На основі польської історіографії XIX – початку XX ст. польська суспільна думка створила позитивну модель Люблінської унії як справедливого розв'язання національного питання у ранньомодерну добу існування Речі Посполитої. Політики і мислителі часів польських повстань 1831 та 1863 років намагалися впроваджувати у масову свідомість народів, що населяли терени колишньої Речі Посполитої: українців, білорусів, литовців, – думку про можливість побудови спільної держави для чотирьох націй на основі гармонізації взаємин за зразком Люблінської унії, коли тодішня «руська» шляхта Білорусі та України «добровільно» відмовилася від приналежності Великому князівству Литовському на користь «спільної» польської держави¹.

Люблінська ідея, на думку польських діячів національного відродження XIX ст., мала переконати некатолицьке населення колишніх «руських» воєводств позитивно сприйняти ідею відновлення «Історичної Польщі» в кордонах до першого розподілу Польщі 1772 р. Для непольського населення Правобережної України і Галичини це означало добровільну відмову від претензій на власну політичну окремішність. Тому українська суспільна думка формувалася на початку історіографами. Суспільними мислителями і політиками були передусім історики. А отже в історичних працях ми передусім подибуємо викази українського національного інтересу у XIX ст.

За своїм впливом на умі суспільства та широкий загал української людності Люблінський міф можна співвіднести з «Ягеллонським міфом» та ідеєю «Історичної Польщі». Якщо ж долучити ще імперські російські історичні міфи, то варто згадати легенду про «триєдиний руский народ» або «Переяславський міф».

Романтична доба історіографії у Польщі малювала Люблінську унію як всуціль позитивне явище. Ситуація змінилася після поразки повстання 1863 р. Стало зрозумілим, що площинне агіографічне представлення Люблінської угоди з Руссю не пояснює великих проблем, що спіткали Польщу у часи Хмельниччини. А отже, і рецепт Любліна не можна однозначно пропонувати як розв'язання національного питання у другій половині XIX – на початку XX ст. Пошуки причин невдач приводили польських інтелектуалів до думки про те, що нерозв'язання проблем непольського населення Речі Посполитої було одним із причин поразки польських революцій 1831 та 1863 років. Лідер краківської консервативної школи Юзеф Шуйський, простежуючи вплив унії на розвиток польської

¹ Короткий огляд основних історіографічних інтерпретацій польської історіографії та історіографії Російської імперії див.: Н. Білоус, Люблінська унія 1569 р.: історіографічні погляди та інтерпретації [в:] Український історичний журнал, № 1, 2010, с. 65–83.

державності, вбачав у ній одне з джерел слабкості та політичного краху Речі Посполитої у XVII ст. Бо освоєння розлогих новоприєднаних земель перевищувало можливості тогочасної Речі Посполитої їх «перетравити», полонізувавши населення та водночас здійснюючи протистояння Туреччині, Московії і Швеції¹. Ю. Шуйський визнавав позитив унії лише з цивілізаційного аспекту. Вона поширювала на українських і білоруських землях елементи західної культури, ідеї рівності та європейську польську культуру.

Політичний аспект «Люблінської легенди» увиразнив у прямій громадській дії визначний польський історик та львівський громадський діяч Францішек Ян Смолька, виступивши ініціатором створення на Високому Замку Львова відомого копця (кургану) Люблінській унії, який зберігся досі і є оглядовим майданчиком для відвідувачів цього історичного місця. «Копець» Люблінській унії постав у 1869 році, у зв'язку з трьохсотріччям знаменитої події. Люблінська легенда мала давати фактографічний підклад для федеративної суспільної ідеї².

Необхідно це було для мобілізації передусім українського населення для втілення польської державної ідеї. Чи можна говорити, що Люблінська унія у XIX столітті для діячів польського національного відродження трансформувалася в ідею сучасної федерації? І чи можна взагалі вважати федеративний концепт Любліна серйозним перспективним політичним планом?

Радше цей «федералізм» варто називати польським географічним регіоналізмом. Бо українські, литовські й білоруські терени розглядалися як польсько-культурні території, де не планувалося культурно-політичних преференцій для місцевого населення, – воно прирікалося на відбування польської акультурації в Речі Посполитій, яка в політичному сенсі була б централістичною державою, де інонаціональні терени й надалі перебували б під польськоетнічною домінацією. Така псевдофедерація нагадувала чимось майбутній ССРСР, у котрому національні окраїни керувалися з центру через російську еліту цих окраїн, хоч ніби й існували союзні республіки, що мали на папері право виходу з Союзу. Радянський Союз мав навіть більші підстави стверджувати свої федеративні начала, бо формально мова національних меншин мала в республіках Союзу квазідержавні права, існували національні освітні заклади, великими накладками видавалася література національними мовами. Коли після 1918 р. Волинь, Поділля та Галичина потрапили до меж Другої Речі Посполитої, якою керував прихильник «федералістичної концепції» Юзеф Пілсудський, українські терени, як і землі литовські та білоруські, не одержали навіть автономії, тим часом як міф люблінського федералізму тривалий час був панівним серед польської суспільності протягом майже усього XIX століття. Він живив своїм змістом знамениту українську школу польського письменства, яка була панівною на Правобережній Україні в середині XIX ст. і до якої належав класик польського романтичного письменства Ю. Словацький з Кременця.

Власне саме ця імітація національної свободи для України польським національним рухом і змусила Київську громаду відмовитися від підтримки

¹ Там само, с. 66.

² Про використання історичної пам'яті як мобілізаційного чинника див.: І. Гирич Формування модерної української нації. Теорії і суспільні виклики (XIX – початок XX ст.), Тернопіль: Богдан 2014, с. 25–31.

польського повстання 1863 р. А польського походження громадівці-хлопомани вдалися до публічного відмежування від польського суспільства в Україні, яке виступало за відновлення «Історичної Польщі», а не за національне визволення України.

Люблінський міф для часів національно-визвольних змагань народів Східної Європи – це щодо українців польський еквівалент російського національного міфу про Переяславську Раду 1654 р. Російський міф, беззастережно і послідовно насаджуваний українській інтелектуальній еліті й народу протягом ХІХ–ХХ ст., стверджував аналогічні тези: 1) українці самі «добровільно» звернулися до Росії з проханням забрати їх під російську державу, щоб врятувати від польського «терору» і «винародовлення»; 2) вони не мали бажань утворювати власної політичної окремішньої політичної одиниці, єдиним бажанням народу і козаків як еліти нації було «возз'єднатися» з росіянами в одній державі під владою «царя восточного, православного»; 3) відбувалося це тому, що існувала писемна та історична пам'ять про «єдиний русский народ» від Камчатки до Карпат; історична пам'ять ця ґрунтувалася на існуванні спільної та однопольської держави часів Київської Русі під владою великих князів київських; 4) київські князі і московські царі – це генетично споріднена «русская» влада, бо обидві вони представляли одну родину однієї національності – династію Рюриковичів; 5) духовна спільність трималася на єдиній православній «русской» вірі; української духовності та церкви не існувало ніколи; навіть київські митрополити Петро Могила або Йов Борецький, люди, що етнічно не мали жодного спільного коріння з Московією, представляли, за тезами російської ідеології, «русскую» духовність і московську церкву.

Люблінський міф ґрунтувався на подібних до Переяславського ідеологемах: 1) «руська» шляхта сама була зацікавлена у злитті своєї землі з польським королівством і хотіла цього найбільше; вона не мала жодних інших альтернатив; 2) українці прагнули від короля Речі Посполитої як третейського судді в суперечці зі шляхтою Коронних земель; 3) влада польського короля на українських землях мала свою історичну традицію; Болеслав I Хоробрий був правителем у Києві і пощербив свого мечом об київські Золоті ворота; Червенські міста не були етнічними українськими територіями, а споконвічними володіннями польської корони; 4) через литовських правителів Гедиміновичів та родинні зв'язки з польськими Пястами українська еліта має генетичний зв'язок з польською елітою; «руська» шляхта є плоть від плоті польської шляхти; 5) Україна тяжіла до польської духовної традиції, свідченням чого є поява греко-католицької церкви; окатоличування еліти було природним процесом, який засвідчував спільні напрямні у цивілізаційному русі в майбутнє еліт обох народів.

Люблінський і Переяславський міфи¹ слугували впровадженню до масової свідомості думки про неможливість, небажаність і протиприродність ідеї української незалежності у новітню добу. Їх варто вважати деструктивними

¹ Докладніше про конструктивні і деструктивні міфи див.: І. Гирич, Як оцінювати українську історію ХІХ ст. [в:] У кігтях двоголавих орлів. Творення модерної нації. Україна під скипетрами Романових і Габсбургів, Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016, с. 54–56.

міфами, які слугували меті позбавити українців ідейних мотивацій для здобуття свого національного визволення.

Люблінський і Переяславський міфи почали свою дію майже одночасно. У 1869 році почав зводитися присвячений Люблінській унії «копец», того ж року розпочалися організаційні заходи зі спорудження у Києві пам'ятника Богданові Хмельницькому, який мав матеріально уособлювати Переяславський міф. Українці Києва намагалися опиратися встановленню цього пам'ятника під різними формальними приводами, сприймаючи як приниження напис на монументі «Волим под царя восточного православного. Единая и неделимая Россия». Майже на двадцять років розтягнулося його спорудження. Пам'ятник постав на Софійській площі лише у 1888 р., коли святкувалося 900-річчя прийняття християнства на Русі. Київську громаду підтримали народовці Галичини. На основі громадівського міфу, що мав заперечити ідеї «історичної Польщі» та «триєдиного русского народа», формувалася соборницька платформа обох Україн, розділених по Збручу. На громадівську теорію спирався й козацький міф, що стверджував ідею оборони національних прав українців представниками козацької спільноти у XVII – XVIII ст. Завдяки народовцям козацький міф, що прижився в уніатській Галичині, був сприйнятий як питомо свій.

Відповіддю на ці деструктивні ідейні посили Польщі та Росії був конструктивний міф про громаду – особливий слов'янський устрій в українців, міф¹, що протиставляв їх самодержавству та автократизму росіян й аристократизму і шляхетській сваволі поляків.

Російські кадети, ліберали, а також радикальні партії (зокрема й соціал-демократи більшовицького напрямку) Переяславською легендою пояснювали непотрібність і шкідливість гасла української самостійності. Природно, що ці твердження ґрунтувалися на працях солідних російських істориків, таких як М. Карамзін, С. Соловйов, В. Ключевський. До постання української наукової історіографії Переяславський міф через систему російської освіти панував в умах української інтелігенції. Першим Переяславський міф підважив Микола Костомаров. Його «Две русские народности» провістили наукову аргументацію українського суспільно-політичного погляду на цю проблему.

Люблінська унія на перших порах, у 1860-ті роки, не потребувала історіографічної актуалізації, бо російська історіографія її і сама, без допомоги українців, оцінювала негативно. Великий внесок в її розвінчання, але в межах російської державницької історіографії, зробили історики українського походження, передусім історик права Федір Леонтович, що вчився на юридичному факультеті Київського університету, а згодом був професором Новоросійського університету в Одесі, а також і у Варшаві. Київська історико-юридична школа була створена у 1860-х – 1880-х роках навколо професора університету св. Володимира Михайла Владимирського-Буданова. Останній був росіянином за походженням, хоча частково і визнавав слушність окремих тез української національної історіографії. Зокрема він відстоював ідею про викладання окремим курсом історії права Литовсько-Руської держави як особливої руської державності, що існувала і розвивалася паралельно з Московською державою. Проте називати таких істориків представниками української науки немає підстав. Вони належали

¹ Про громадівський міф див. І. Гирич, Як оцінювати..., с. 56–58.

російській історіографії, хоча учні М. Владимирського-Буданова М. Максимейко та О. Малиновський у 1920-х роках долучилися до української національної історіографії. Перший став членом-кореспондентом ВУАН, другий – академіком.

Визначним дослідником Галицько-Волинської держави та Люблінської унії був учень Володимира Антоновича професор Київського університету Микола Дашкевич. Але і його вважати представником української історіографії не можна, адже він не визнавав окремішнього від Росії українського історичного процесу.

Українська історіографічна оцінка Люблінської унії прозвучала у працях Михайла Грушевського, зокрема в його «Історії України-Руси». І саме вона послугувалася основою ставлення до Люблінської легенди української історіографії від початку ХХ ст. досі. У четвертому томі «ІУР» М. Грушевський писав: «Прославлений пізніше як акт любові, братерства, пожертвування, в дійсності сей сойм був ланцюгом насильств на чужих переконаннях, на чужих правах, довершених пресією державної влади й тяжких політичних обставин. Від початку він був засідкою на литовські стани, де в кождім разі *ultima ratio* – королівська влада мала довершити то, чого не вдалося б вимогти від Литви добровільно... Перейшов він, по просту сказавши, на відкрите рабовання В[еликого] кн[язівства] Литовського. Маючи за собою короля, що вповні піддався впливам польських сенаторів, а не вмів опертися загонистости послів, чуючи безрадне становище Литовського князівства, пригнетеного до останку тягарем московської війни і підтятого внутрішнім розділом – давнім суперництвом руських і литовських елементів, а в справі унії ще й спеціальною підозрою між панамі і рядовою шляхтою, – знаючи добре про сю незгоду і се суперництво, поляки, як ми бачили, не журилися ані історичними правами, ані охотою чи неохотою до прилучення місцевої людности – себто панів і шляхти, бо тоді тільки шляхецькі верстви розумілися під поняттями «народа», «нації». На всі ... сумнівні відповідали вони одним покликком: нехай король відбере у непослушних уряди й держави, – або грозили війною. Справа прилучення Києва особливо в повній наготі виставляє голий нічим не прикритий *егоїзм польської політики* (тут і далі виділення наше. – І. Г.). Дебатували тільки над тим, чи прилучення Київщини буде корисне для Польщі. *В ідеологію ті польські політики не бавилися зовсім*, хоч була дешева вимівка під рукою – про ту шляхту на Україні і в Литві, що бажала унії, а не могла виломитися з-під впливів панів. *Будь-які ідеологічні прикраси поляки XVI віка лишали своїм потомкам з XIX, їм полишали величати, апотеозувати ту унію з далекого віддалення*. Та зазначаючи всю брутальну безоглядність і неприкрашену егоїстичність польської політики, я, одначе, не хочу ідеалізувати й противної сторони – противників унії на Люблінським соймі, автономістів В. кн. Литовського. Під литовським патріотизмом рішались й тут егоїстичні, класові інтереси, бажання *задержати в руках олігархії дальшу управу В. кн. Литовського*, не поділившись нею з руськими магнатами; ні з своєю шляхтою, ні з поляками. *Ся виключність олігархії В. кн. Литовського була головною причиною її слабості*. Не кажу вже про народні маси, *ся олігархія не могла опиратися на шляхту*, не могла числити навіть на панство українських земель. Се українське панство... не мало... охоти до прилучення їх земель до Польщі, але *ніколи не виявило охоти відірватись від Польщі та вернутися до В. кн. Литовського*. Українським магнатам, правда, ближший був олігархічний устрій

В. кн. Литовського, ніж шляхетська демократія польської корони... так багато вони не боялися втратити, як литовські олігархи, й тому не мали чого так дуже спротивляться інкорпорації. Рядова шляхта... навіть спеціально підпирала унію»¹.

М. Грушевський наголошує на таких основних моментах унії: 1) відсутність широкої бази підтримки в народі. Останній не брав участі в домовленостях на сеймі, усе вирішувало вузьке коло еліти – магнати і шляхта; 2) Люблінська унія була виключно в інтересах земельного панства і то не всього, а лише великого і середнього; 3) це була перемога польської національної ідеї, її успіх на українських землях – розпочався процес денаціоналізації еліти та її служіння інтересам польської держави; 4) сучасні уявлення польської історіографії та політикуму є не стільки відповідністю до реальних історичних подій, скільки конструюванням історичного міфу про унію, яка була підпорядкована тогочасним завданням польської політики – відновленню польської держави, в тому числі і коштом українських територій. М. Грушевський розглядав Люблінську унію прелюдією до Хмельниччини та тривалих воєн польської держави з козацтвом. Останнє стало елітою нової української держави, замість колишньої «руської» шляхти. Тепер не шляхта, а козацтво стало виразником національних прагнень українського народу.

Батько національної історіографії на відміну від російських історіографів вважав Люблінську унію результатом тривалого розвитку українського суспільства, наслідком соціально-політичних метаморфоз, які в ньому відбувалися від XIV до XVI століть. Тому й відкидав анахронічні уявлення російських істориків, приміром, М. Дашкевича, які вважали, що бідою православної шляхти було невміння покладатися на свій народ у боротьбі за національно-державне протиставлення польській шляхті та її національній ідеї. М. Грушевський писав: «Неможливо ставити таких вимог. Де вже їм було до народних мас, коли навіть з шляхетською верствою вони не могли прийти до якогось порозуміння на сій точці. Сам Дашкевич справедливо пише, що навіть руських магнатів литовські пані не могли потягнути за собою»².

У популярному курсі української історії для широкого загалу – книзі «Ілюстрована історія України» (1911) Михайло Грушевський так сформулював негативи Люблінської угоди для українського суспільства, а саме – колонізацію його суспільного та культурного життя: «Прилучення до Польщі українських земель в 1569 році мало важне значення, бо завершило перестрій їх громадського устрою на польський взір. ... З прилученням до Польщі сюди посунула велика сила поляків, які позаймали уряди, різними способами підставали маєтки і *ополячили тутешнє життя*. До 1569 р. у землях сих полякам не можна було ні діставати посад, ні володіти маєтками. А тепер стало можна, і се була друга велика зміна, яку приніс 1569 рік. Українське життя наломано на польські взірці і ополячено. Був се повний перестрій зверху і донизу, який не зіставив каменя на камені в українськім життю. Він переіменив його на польські взірці і на самий спід його зіпхнув українську людність, яка трималася своєї української народ-

¹ М. Грушевський, *Історія України-Руси*, Київ – Львів, 1907, видання друге, розширене, т. 4, с. 41.

² Там само, с. 414.

ності. Податки і військову службу з шляхти знято, вона тепер не знала майже ніяких обов'язків, а діставала величезні права. До неї належало законодавство на соймах, і вона керувала ним на свою користь...; коронні землі роздавалися шляхтичам в доживотні держави, і вони правили ними як поміщики; ніхто крім шляхтичів не міг дістати ніякого уряду світського, а навіть і духовного. Шляхта правила всім, всім керувала собі на користь, і король мусів робити, чого вона хотіла. Власть королівська, взагалі всяка публічна власть була дуже слабка... Не було на шляхту ніякого суду ні управи, так що шляхтич міг собі робити що хотів, не боячися ніякої кари навіть за найтяжчі вчинки»¹.

Нова консервативна національна школа історіографії та суспільно-політичної думки, представлена В'ячеславом Липинським, творчо доповнила українське ставлення до Люблінської угоди. В. Липинський розвинув ідеї про деградацію української старої земельної еліти під впливом унії. Процес денаціоналізації завершився вигасанням у XVI–XVIII ст. усіх головних князівських родів української магнатурі та появою нової козацької еліти, у формуванні якої взяли участь представники малоземельної та середньої української (православної) шляхти, що підтримала повстання Б. Хмельницького. В. Липинський увів у науку поняття «українська шляхта», висловив претензії на привласнення українського сегмента шляхти Речі Посполитої. Це мало так само політичні цілі для початку XX ст., бо ідеолог українського консерватизму намагався залучити до національно-визвольної боротьби українського народу XX ст. сполонізовану шляхту Правобережної України.

У роботі про шляхту на Україні, написаній у 1908–1909 роках, В. Липинський писав: «Найголовнішим і найважливішим за результатами актом Люблінської унії було приєднання («включення»), *(отже, власне, не «унія»)* українських земель В. кн. Литовського... Люблінська унія, приєднуючи до Польщі українські землі, відкрила шлюзи, і в нові віддавна жадані землі кинулися польські колоністи й культуртрегери, приносячи з собою польську мову, польські звичаї, словом, польську культуру. Під їхнім впливом полонізація місцевої, тутешньої української шляхти і взагалі вищих верств, яка й досі відбувалася за посередництвом Литви, тепер набрала широкого масштабу. *Український шляхтич, полонізуючись, поволі позбувався своєї національності*, з цією зміною національності поглиблювався розлам між шляхтичем і нешляхтичем, між широкими народними масами, які ніколи не дадуть себе денаціоналізувати, і нечисленною вищою верствою, що поволі відривається від материнського кореня. Український шляхтич, уподібнюючися мовою, релігією і всією зовнішньою культурою до чужих прибульців, ставав для свого народу представником іншої, чужої культури, чужої національності; з місцевого громадянина, пов'язаного тисячами ниток зі своєю землею «зем'янина», він поволі ставав на своїй землі *колоністом*, що керується лише особистими інтересами. Слушно сказав про цих польських колоністів, на яких поволі перетворилася, за дуже нечисленими винятками, українська шляхта, польський історик професор Шуйський: «Колоніст несе батьківщину зі собою, його найближчі інтереси є для нього мірою інтересів держави. Колонізаційна політика вбиває проект антитурецької війни Владислава IV,

¹ М. Грушевський, Ілюстрована історія України, Київ–Львів, 1913 (репринтне відтворення 1990), с. 192–194.

колонізаційна політика спричиняє бунт козаків і зумовлює його кривавий розв'язок, колонізаційна політика кидає рукавичку Конституції 3 травня. Вона завжди однакова: короткозора, сповнена індивідуальної пихи і вузько зрозумілого інтересу»¹.

У працях В. Липинському йшлося про демонстрацію негативних наслідків денационалізації української шляхти, втрати нею державницьких українських інстинктів. У своїй роботі В'ячеслав Казимирович відштовхувався від праць представника краківської історіографічної консервативної школи Ю. Шуйського. Він намагався продемонструвати різницю у способі думання між місцевою вкоріненою в землю українською шляхтою та етнічно польською шляхтою, яка потрапляла в Україну з коронних земель. Для В. Липинського важливо було, спираючись на традицію націонал-демократичного напрямку, представленого М. Грушевським, показати, що не лише народні маси України постраждали від Люблінської угоди, але й та ж шляхта. Він доводив, що інтереси магнатурії зовсім не збігалися з інтересами простого шляхетства, що останнє було ближчим до козацької верхівки. Що на початку Хмельниччини саме українська шляхта була державотворчим елементом Козацької держави. Що саме формування козацької старшини відбувалося за рахунок вербування до неї шляхетського елементу, якому були близькими цілі Козацької держави, а не польського шляхетського стану і короля Речі Посполитої.

Наступні покоління українських істориків діяли в межах парадигми, закладеної М. Грушевським та В. Липинським. Вони лише доповнювали їх нюансами, концептуально повторюючи засадничі ідеї цих двох найбільших українських істориків. Так, приміром, у 1960-ті роки Наталя Полонська-Василенко писала у своєму курсі української історії, що став підручником для вищої школи на початку відродженої державності у 1990-ті: «Наслідки Люблінської унії для України були величезні. Україна була розірвана: більша її частина перейшла до Польщі – Галичина, Холмщина, Волинь, Поділля, Брацлавщина, Київщина, Підляшшя... Литовське князівство втратило не лише свої землі, а й державне значення... Найбільше втратила Україна: національне життя і національні традиції зазнали тяжких ударів. Польська шляхта згідливо ставилася до всього чужого, і перед українцями поставала дилема: або зректися політичного життя, або полонізуватися. Поволі польське право, мова, католицизм ширилися так, як то було в Галичині. Майже негайно після Люблінської унії починається широка роздача землі польським панам на Київщині, Брацлавщині, на Задніпрров'ї, що славилися родючим чорноземом. В Україні появляються величезні латифундії «королев'ят» – польських магнатів: Замойські володіли землями від Тернополя до Паволочі, Гарновські – Уманщиною, Конецьпольські мали староство Барське, Плоскірівське, Чигиринське, Корсунське, Переяславське, Гадяцьке, Миргородське. Найбільше одержали Вишневецькі – Олександр і Михайло: в 1590 р. все Посулля, що наприкінці XIX ст. охоплювало Полтавську та частину Чернігівської губернії»².

¹ В. Липинський Шляхта на Україні [в:] В. Липинський, Суспільно-політичні твори, т. 1, с. 145–147.

² Н. Полонська-Василенко, Історія України, т. 1, Київ : Либідь, 1995, с. 343–344.

Навіть побіжний аналіз висновків Н. Полонської-Василенко демонструє, що в концептуальному сенсі вони цілком відповідають висвітленню Люблінської унії М. Грушевським та В. Липинським.

Чи могло існувати інше трактування Люблінської унії українською історіографією? Радше ні. Історіографія традиційного часу постання історії як науки, історична наука позитивістичного часу завжди і в усіх народів була науковим підґрунтям для суспільно-політичної думки, усаджувала для бездержавних народів ідеологію національно-визвольної боротьби.

Люблінська унія стала тим вододілом, після якого в Україні запанували польська культура і мова, католицька релігія, польські суспільні порядки, тобто те, що було неможливим для нашої території до 1569 р. Натомість український культурний вплив до середини XVI ст. був відчутний у Польщі. Люблін символізував поступове зникнення старої удільно-князівської України. Після Любліна народилася Україна козацька, яка прийняла на себе історичні виклики та боролася за збереження національних основ української території.

З іншого боку, події другої половини XVI ст. втрачають сьогодні певною мірою свою політичну злободенність, що дає змогу у наш час глибше придивитися до нюансів доби й більш об'єктивно їх оцінювати.

Анотація

Ігор Гирич. Концепт Люблінської унії в українській історіографії доби позитивізму: деякі теоретичні міркування.

У статті розглядаються оцінки в українській національній історіографії Люблінської унії 1569 р. Такі оцінки залежали від суспільно-політичних завдань, які у сфері ідеології мав вирішувати національно-визвольний рух, зокрема, її чільні діячі, які представляли національно-демократичний (Михайло Грушевський) та консервативний (В'ячеслав Липинський) напрями. Це відповідало й аналогічному ставленню польської історіографії до Люблінської угоди. Польська суспільна думка та історіографія намагалися мобілізувати українське населення теренів колишньої Речі Посполитої для спільної боротьби за відновлення польської держави. Для цього в широкий загал запускала думка про федеративне значення угоди 1569 р. Натомість українські історики на громадські діячі дивилися на Люблінські домовленості як подію, що заважає українцям згуртуватися навколо здобуття культурної і політичної окремішності від Польщі. Люблінська легенда в російській історіографії мала свій відповідник – Переяславський міф 1654 р.

Ключові слова: національно-визвольний рух, федеративна ідея, «Історія України-Руси», «Шляхта на Україні», денационалізація, земельна аристократія, українська шляхта.

Streszczenie

Igor Hyrycz, Koncepcja Unii Lubelskiej w historiografii ukraińskiej epoki pozytywizmu: wybrane aspekty teoretyczne.

Artykuł dotyczy sporu o znaczenie Unii Lubelskiej z 1569 r. w ukraińskiej historiografii narodowej doby pozytywizmu. Wyrażane w tym okresie stanowiska zależały od ramy społeczno-politycznej, na której wspierał swe poglądy ruch *narodowo-wyzwoleńczy*, reprezentowany przez skrzydło *narodowo-demokratyczne* (Mychailo Hruszewski) i *konserwatywne* (Wiaczслав Łypynski). Formulowane przez historyków ukraińskich poglądy były m.in. reakcją na dyskurs historyczny prowadzony po stronie polskiej. Polska historiografia i opinia publiczna próbowały zmobilizować ukraińską ludność na terenach byłej Rzeczypospolitej do walki o odbudowę wspólnego państwa. W tym celu popularyzowano idee

federacyjną. Większość Ukraińców odnosiła się do niej krytycznie. Uważała, że uniemożliwia ona Ukraińcom zachowanie niezależności kulturowej i politycznej. Legenda Lubelska w rosyjskiej historiografii miała swój odpowiednik – mit Perejaśławski 1654.

Słowa kluczowe: pozytywizm, ruch *narodowo-wyzwoleńczy*, idea federacyjna, «Historia Ukrainy-Rusy», «Szlachta na Ukrainie», denacjonalizacja, arystokracja ziemiska, szlachta ukraińska.

Summary

Igor Hyrych. Concept of the Lublin Union in the Ukrainian historiography at the positivism era: several theoretical considerations.

This article highlights the assessment given to the Union of Lublin of 1569 within the Ukrainian national historiography. It depended on the social and political tasks, which the national liberation movement had to deal with, ideologically. Particularly those of its prominent figures representing national-democratic and conservative trends: Mykhailo Hrushevskyi and Viacheslav Lypynskyi. This was in accordance with the corresponding attitude towards the Union of Lublin within the Polish historiography. Polish public opinion and their historiography both showcased a tendency to attempt to motivate the Ukrainian population of the former Polish-Lithuanian Commonwealth for a joint effort in returning the Polish state to its former glory. The idea of a federate significance of the Union of 1569 was forced into the ideological mainstream for exactly this purpose. However, Ukrainian historians, and some prominent public figures viewed the Union of Lublin as an event which prevented Ukrainians from rallying around their achievement of cultural and political independence from Poland. The Lublin legend had its equivalent in Russian historiography – the Pereyaslav Myth of 1654.

Key words: national liberation movement, a federate idea, «The History of Ukraine-Rus», «The Szlachta in Ukraine», denationalization, territorial aristocracy, Ukrainian szlachta.